

# Ett möte mellan juridik och medicin

Elisabet Brunnberg

Våldtäktsbrottet och dess konsekvenser ger upphov till ett möte mellan juridik och medicin på ett påtagligt sätt. Men vad kan vi göra med detta möte för att det skall komma kvinnor till nytta? Var i vardagen kan vi sätta in motkrafter och skapa utrymme för ny kunskap? I det följande, som är ett föredrag hållet vid 2:a nordiska konferensen i medicinsk kvinnoforskning i Sigtuna hösten 1984, ges exempel på ett givande möte, trots allt.

Elisabet Brunnberg, Lund, är fil mag och jur kand.

## Inledning

När man frågade mig i telefon för snart ett år sedan om jag ville tala om samband mellan juridik och medicin vid en kvinnokonferens i medicin sade jag omedelbart nej av flera skäl. Det främsta skälet var att jag sedan länge hade bytt juridicum och kvinnorätt mot näringsliv och finansvärld, som utan omsvep är en manlig verklighet. Det som ändå fick mig att tveka var att jag under samtalet kom att tänka på en mening ur Brottsbalkskommentaren till 6 § i Brottsbalken. En mening som hade förbryllat mig när jag läste straffrätt i mitten av sjuttioalet, och som, utan att jag var klar över det, hade fastnat i mitt minne. Den lyder så här: "Sålunda ansåg medicinalstyrelsen, att några vägande skäl föra att låta våldtäktsbrottet omfatta det fall att parterna vore gifta med varandra icke anförts, samt att *praktiska skäl* talade mot en dylik utvidgning; den kunde komma att spela en roll i skilsmässoprocesser och användas i utpressningssyfte." Jag förstod aldrig vad dåvarande medicinalstyrelsen hade med bevisningen vid skilsmässoprocesser att göra. Var inte det något för domstolen att ta ställning till? I vilket förhållande till varandra stod egentligen juridik och

medicin? Vilket inflytande hade medicinen på lagstiftningen?

En andra tanke och fråga som dök upp under samtalet var hur läkarna skulle reagera om man införde en typ av vedergällning i straffskalan som innebär en eller annan form av stympning.

Under 1983 avkunnades en dom i ett våldtäktsmål i USA som gav de skyldiga möjligheten att som straff välja mellan långvarig fängelsevistelse och kastrering. Jag vet inte vad de valde. Vad skulle det komma att betyda för läkaretiken hos oss om våldtäktsmän dömdes till kastrering och tjuvar till att mista händerna? Vilket inflytande kommer i framtiden juridiken att ha på medicinen?

Som en konsekvens av dessa två frågor som behandlar lagstiftningsarbetet som en början, och straffet som ett slut, uppstår frågan vad medicinen kan åstadkomma på vägen mellan dem. Hur kan en läkare med sina specialkunskaper påverka utvecklingen vid tex en rättegång? Vad innebär skyldigheten att skriva intyg och hur utnyttjas den? För vem skrivs intygen och vems verklighet skildras i dem?

Eftersom mina första tankar kring sambandet mellan juridik och medicin kom att röra sig om våldtäktsproblematik bestämde jag mig för att ur ett historiskt perspektiv ta den som exempel på ett möte mellan juridik och medicin, och då tala om läkarens roll i det här sammanhanget.

Som en bakgrund vill jag nämna att jag under en period i slutet av sjuttioalet var anställd vid Åklagarmyndigheten i Malmö och då hade möjlighet att följa några våldtäktsmål vid tingsrätt och hovrätt.

Vilket inflytande kommer i framtiden juridiken att ha på medicinen?

.....  
*Våldtäktsbrottets "utveckling" i svensk rätt är förknippad med edsöreslagstiftningens bestämmelser om kvinnofrid.*  
.....

Dessutom hade jag många tillfällen att läsa de domar som fanns i myndighetens arkiv. Såväl skeendet i rätten som domarna var en stark och obehaglig upplevelse för mig. Det var som att förflyttas till en värld, som jag inte trodde fanns, och som utmärkte sig genom sina fördomar mot kvinnor, särskilt rödhåriga och ensamstående. Att mannen i ett flertal fall hade utgett sig för att vara Gud strax före övergreppet var också överraskande, och obegripligt. Vad fick dem att säga och kanske tro det? Bestod världen av manliga gudar och kvinnliga häxor?

Flera år senare kom jag i kontakt med våldtagna kvinnor när jag under en period satt jour på kvällarna vid ett av kvinnohusen i Stockholm. Jag hade då tillfälle att på nära håll och på ett tidigt stadium se och ana vidden av de övergrepp dessa kvinnor hade utsatts för. Jag hade också tillräcklig fantasi för att vara rädd för det som väntade dem i rätten.

### **Lagstiftningen kring kvinnofriden**

Våldtäktsbrottets "utveckling" i svensk rätt är förknippad med edsöreslagstiftningens bestämmelser om kvinnofrid. I denna lagstiftning sammansmälter två traditioner: dels den germanska, dels den kanoniska.

Rent allmänt kan man säga att edsöreslagstiftningen är ett uttryck för en allt starkare kungamakts önskan att lägga under sig lagstiftningsmakten, med andra ord önskan att få en rikslagstiftning i stället för separata lagar för varje landskap. Också önskemålet att få slut på de förhärjande släktfejdena ligger bakom lagstiftningen – och liknande lagstiftning på kontinenten. Rent språkligt betyder edsöre besvuren lag, dvs konungen och stormännen har genom en ed utfäst sig att se till att lagbuden efterlevs och att överträdelser sanktioneras.

Föregångare till fridslagstiftningen kan spåras redan på 1100-talet, men först genom Birger Jarl får vi en samlad edsöreslagstiftning vid 1200-talets mitt. De 16 första flockarna av edsöresbalken i Östgötala-

gen anses återge edsöreslagarna i sin ursprungliga form. Här återfinns de sk fridsbrotten (exempelvis hemfrid, kvinnofrid, tingsfrid och kyrkofrid).

Beträffande de personer som kunde bryta mot edsöret kan nämnas att kvinnor, omyndiga och trälar inte kom i fråga. De kategorierna människor var i princip inte processhabila – de skulle företrädas av sin husbonde och/eller förmyndare. Kvinnor kunde dock ställas till ansvar för trolldomsbrott, horsbrott och dråp av styvbarn för arvs skull. Änkor kunde ställas till ansvar i ännu högre grad. Under 1500- och 1600-talen utvidgades successivt möjligheterna att ställa kvinnor till ansvar. Att trälar inte kunde bryta mot edsöret var ganska naturligt. Eftersom de mer eller mindre betraktades som boskap skulle möjligheten att bryta edsöret innebära en möjlighet att slippa från träldomen.

Edsöresmål avgjordes genom konungsräfst – en processform i vilken kungen deltog. Straffet var biltoghet, dvs fredlöshet över hela riket, samt förverkande av all egendom.

Magnus Ladulås förnyade sin fars edsöreslagar genom Alsnö stadga 1280. Här upptas tex våldtäkt och kvinnorån som edsöresbrott.

Vid mitten av 1200-talet har fridslagstiftningen utvidgats och kodifierats i en särskild stadga – detta utgör källan till landskapslagarnas edsöresrätt. Före edsöreslagstiftningen var våldtäkt inget självständigt brott, i stället var kvinnofridens innebörd brudrov – här ansågs mannens rätt särskilt kränkt.

### **Kvinnofridsbrott**

Kvinnofridsbrotten sonderfaller alltså i två delar: dels våldtäkt:

Enligt svealagarna slapp gärningsmannen inte undan med edsöret om han greps på bar gärning – då halshöggs han.

Offret kunde endast vara en kvinna. Vid bevis-

.....  
*Före edsöreslagstiftningen var våldtäkt inget självständigt brott, i stället var kvinnofridens innebörd brudrov – här ansågs mannens rätt särskilt kränkt.*  
.....

.....

och dels kvinnorrån:

Kvinnorån är då en man med våld för bort en kvinna, eventuellt rymmer ur landet.

I landskapslagarna kan vi inte finna att synen på våldtäkt förändrats vare sig det gäller våldtäkt eller kvinnorov. En nyhet införs emellertid i Kristofers landslag, tjuvabalken kap 1:

Bästa *ting* som bonde har i sitt bo är hans laggifta hustru. Den som stjälar henne från bonden, han är värste och störste tjuv.

Tas tjuven å färsk gärning "dömas och upphängas över andra tjuvar". Unnar bonden ej sin hustru livet skall hon "dömas kvickt i jord" vilket var en vanlig sanktion vid horsbrott.

Värt att notera är att kvinnan/hustrun har förvandlats från en person till ett ting, att hennes vilja och önskemål inte räknas och att hennes man är den som bestämmer om hon skall behålla livet eller inte.

Sedlighetsbrotten i 1734 års lag var uppdelade på en mängd kapitel i missgärningsbalken.

Könsungänge var bara tillåtet inom äktenskapet. Allt annat var straffbart. Var parterna ogifta straffades för lönskaläge eller lägermål. Att vara gift och ha utomäktenskapliga förhållanden ansågs allvarligt och straff för hor var då att vänta. Var en av de inblandade gift var det enfalt hor, var bägge gifta blev det tvefalt hor. I ett kapitel om kvinnofrid kunde man finna många sedlighetsbrott. Här kan man finna det som motsvarar vårt våldtäktsbrott i dag:

”Tager man qwinno med wåld, och emot hennes wilja främjar sin onda lusta, och warder lagliga därthil wunnen; mister lifwt, och qwinnan ware saklös . . .”

Kapitlet om kvinnofrid innehöll också vissa regler om enlevering. Ansvar stadgades för den som förde bort kvinnan med våld och allvarligast ansågs det vara om kvinnan ifråga var gift. Straff drabbade alltså den som lockade eller bortförde kvinna från sin man, eller dotter från sina föräldrar, även om bortförandet inte skett mot kvinnans vilja. Det var alltså ett brott av *en* man mot en annan man.

*Genom lag 1779 avskaffades dödsstraffet vid ett stort antal brottstyper såsom tex våldtäkt. Som tidstypiskt kan också nämnas upphävande av straffet för trolldom.*

.....

## Straffen

Straffsystemet byggde som i samtida europeisk straffrätt på enkla och kvalificerade dödsstraff och spöstraff, samt skamstraff av olika slag.

Dödsstraff var stadgat för tvegifte, våldtäkt, vissa enleveringsbrott, tvefalt hor och fjärde resan enfalt hor samt vissa av incestbrotten. Bötesstraffet användes, i enlighet med germanska traditioner, i ganska stor omfattning. Frihetsstraffet intog ingen central plats men kom till betydande användning med tiden utan egentligt stöd av lagen. Vid sedlighetsbrott skulle mannen ibland betala böter till kyrkan. Detta förekom även vid andra brott.

Under upplysningstiden kom en reaktion mot den stränga strafflagstiftningen. Gustav III var väl förtrogen med Montesquieus, Voltaires och Beccarias straffrättsliga teorier och han såg till att man ägnade sig åt sociala och politiska reformprogram. Genom lag 1779 avskaffades dödsstraffet vid ett stort antal brottstyper såsom tex våldtäkt. Som tidstypiskt kan också nämnas upphävande av straffet för trolldom.

1864 års strafflag innebär en mildring i synen på sedlighetsbrotten, som infördes i ett särskilt kapitel. Våldtäktsbrotten ansågs i första hand straffbara för det våld som utövades och hänfördes till kapitlet om brott mot annans frihet.

Brottsbalken 1965 innehöll bestämmelser om sedlighetsbrott i 6 kapitlet. I brottsbalken betraktades sedlighetsbrotten som brott mot person, alltså förövade av en person, brottslingen, mot en annan person, offret. Huvudsyftet med beivrande av sed-

lighetsbrott var enligt straffrättskommittén att "bereda straffrättsligt skydd för barn och ungdom mot sexuella kränkningar samt att i övrigt värna individens integritet i sexuellt hänseende". I enlighet med denna uppfattning överfördes våldtäkt och liknande övergrepp från frihets- och fridsbrotten till sedlighetsbrotten.

Brottsbalken kom inte att göra skillnad på övergrepp i och utom äktenskapet. Detta var en viktig principiell nyhet. Förslaget ansågs utgöra en konsekvens av principen att det tillkommer varje människa att själv bestämma över sitt sexualliv. Det var detta som jag i början nämnde att medicinalstyrelsen ställde sig negativ till.

### Nya tänkesätt

I november 1971 påbörjades ett arbete som hade till syfte att göra en översyn av brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott. En utredningsgrupp bildades som antog namnet sexualbrottsutredningen. I februari 1976 överlämnade den sitt betänkande "Sexuella övergrepp" (SOU 1976:9).

Utredarna konstaterade att den ökade kunskap om sexualitet som präglar dagens samhälle lett till en minskad benägenhet att fördöma människor på grund av deras sexuella handlingar. Människors relationer till varandra och bedömningen av dem i moraliskt hänseende betraktas numera i ett vidare perspektiv. De sade att även om utvecklingen mot jämställdhet mellan könen ännu inte fullbordats är den på god väg. Genom olika lagstiftningsåtgärder har kvinnan i formellt hänseende kommit att jämsställas med mannen i samhällslivet och i äktenskapet. Könrollsförändringar har inverkat på förutsättningarna för samvaron mellan man och kvinna. Möjligheterna att bryta upp från ett förhållande man inte trivs med är större än tidigare. Samlevnad mellan könen präglas av gemenskap mellan likar.

Tidigare var syftet med lagstiftningen om sedlighetsbrott att styra människors sexuella handlande. Straffen riktade sig mot människor som "övat synd" och hade till syfte att värna om sedligheten. I ett samhälle där öppenheten och toleransen kring sexuella frågor är stor finns givetvis inte dessa syften eller ambitioner sade man. En grundprincip blev därför att endast övergrepp skulle bestraffas. Hela

Den massivt negativa kritiken av sexualbrottsutredningens förslag ledde till att det stoppades.

utredningsförslaget genomsyrades av den tanken. Skuld och skamgrepp rensades ut, terminologin förnyades. Alla lagparagrafer inriktades på övergreppssituationer. Överlag föreslogs lindrigare straffskalor. Utredarna konstaterade att statistiken över våldtäkter visserligen visade en stegring men på det stora hela rör det sig om ett ringa antal brott. Så här ville man ha lagparagrafen:

"Den som medelst olaga tvång förmår annan till sexuellt umgänge dömes för sexuellt tvång till fängelse lägst sex månader och högst fyra år. Är brottet med hänsyn till den tvingades handlande före övergreppet eller eljest att anses som mindre grovt dömes till böter eller fängelse i högst ett år".

En nyhet i förslaget var att våldtäkt kunde begås av både män och kvinnor. En så gott som enhällig remissopinion tog avstånd från förslaget att som exempel på omständigheter vid sexuella övergrepp som skulle medföra att gärningen hänfördes till den lindrigaste brottstypen ange offrets handlande före övergreppet. Man menade att vid bedömningen av brottet är gärningsmannens beteende det väsentliga. Det är fråga om vilken grad av våld som används, hur övergreppet är beskaffat och i vilken grad offrets integritet kränkts. Endast i undantagsfall kan det vara rimligt att beakta den tvingades handlande. För första gången på länge gick alla kvinnoorganisationer ihop.

Förslaget betraktades som kvinnofientligt, utredarna hade endast sett på våldtäkt ur männens synvinkel. Beträffande påföljderna avstyrkte flera instanser att böter skulle införas i straffskalan för sexuellt intrång.

Den massivt negativa kritiken av sexualbrottsutredningens förslag ledde till att det stoppades. I januari 1977 tillsattes en parlamentarisk kommitté med fem representanter för olika politiska partier, varav fyra kvinnor mot tidigare en. I direktiven till kommittén sägs att kvinnans handlande före över-

.....  
*I rättssalen är kvinnan alltid ensam – det är  
fortfarande hennes liv som i detalj skärskådas  
och inte gärningsmannens.*  
.....

greppet i rättspraxis kommit att tillmätas för stor betydelse.

### Nya våldtäktsparagrafen

Från den 1 juli 1984 har vi så fått en ny våldtäktsparagraf med följande lydelse:

”Den som tvingar annan till samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara, döms för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst sex år. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt att anse som mindre allvarligt, döms till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse, lägst fyra år och högst tio år. Vid bedömande av brottet skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om den som begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller annars visat särskild råhet.”

Som framgår av texten skall även sexuella övergrepp av kvinnor mot män eller av homosexuell natur föras under straffbestämmelsen för våldtäkt. Förslaget tar främst sikte på den allvarliga kränkning av offrets personliga och sexuella integritet som gärningen innebär. Som exempel på sexuell umgänge som är jämförligt med samlag menas bland annat analt eller oralt samlag.

### Objektivt förtryck övergår i subjektivt

Med avsikt har jag gjort historiken längre och utförligare än vad som motiveras, för att förklara, att kvinnans ställning formellt sett har förbättrats sedan 1200-talet, *men* som behövs för att belysa en lång tradition i vilken kvinnans informella ställning knappast har förändrats. Kanske kan förändringen uttryckas så att det objektiva förtrycket av kvinnan som mannens egendom övergått till ett mer subtilt

subjektivt förtryck. I rättssalen är kvinnan alldeles ensam – det är fortfarande *hennes* liv som i detalj skärskådas och inte gärningsmannens. I granskningen av hennes trovärdighet mäts hennesandel i dag med samma mått som för århundraden sedan.

Även om våldtäkten som sådan är privat, är det också klart, att det privata och det samhälleliga hänger ihop. Det personliga är en del av ett mönster. Våldtäkt är mer en fientlig än en sexuell handling. Våldtäkt är kvinnoförtryck och ett tecken på kvinnors underordnade ställning. Det betyder i sin tur inte att det privata är utan betydelse. Men en viktig utgångspunkt för förståelsen av våldtäkt är ändå den maktstruktur vi lever i och som skapar såväl offer som gärningsman. Våldtäkt måste ses som ett samhällsproblem.

Jag tror att läkaren här har en viktig roll för att få rätten att förstå de allvarliga fysiska, psykiska och sociala skador som kan uppstå vid en våldtäkt.

Vi har alla föreställningar om hur verkligheten ser ut, vad som är sant och vad som är falskt, vad som är rätt och vad som är fel. När dessa föreställningar bildar ett sammanhängande mönster blir de ideologier i vars spår myterna följer. De är uttryck för en önskan om hur livet skall vara och de har bestämda syften. De skall tas på allvar och de bidrar till vårt sätt att se på världen. Fantasierna, bilderna, symbolerna skapar visserligen inte verkligheten men påverkar vårt sätt att handla och legitimerar den samhällsuppbyggnad vi har och relationerna mellan människor.

### Ideologi och objektivitet

Jag vill också knyta mina synpunkter till en mer filosofisk diskussion om ideologi och objektivitet och hur detta inverkar på vår yrkesidentitet. När man som läkare skriver intyg, som skall användas i rätten, finns det i grunden *två förhållningssätt*. Det första är att instämma med rådande ideologi och

.....  
*Men en viktig utgångspunkt för förståelsen av  
våldtäkt är den maktstruktur vi lever i som  
skapar såväl offer som gärningsman.*  
.....

.....  
När man som läkare skrivet intyg, som skall användas i rätten, finns det i grunden två förhållningssätt. Det första är att instämma med rådande ideologi och utgå från läkarens roll som objektiv iakttagare. En följdverkan av detta första förhållningssätt är att offret blir objekt.  
.....

utgå från läkarens roll som objektiv iakttagare. En följdverkan av detta första förhållningssätt är att offret blir objekt.

Enligt den klassiska objektivitetsmodellen måste alla relevanta fakta vara med. Men eftersom det inte finns någon objektiv mätmetod för vad som är relevant är det upp till den individuella läkaren att själv välja ut det material som kan anses viktigt. Ett sådant faktaurval innebär vidare att läsaren är i händerna på den som gjort urvalet, och får svårt att kritisera innehållet. Eftersom rättens ledamöter inte heller kan veta om något viktigt förtigs, kan de inte heller av den anledningen kritisera innehållet i ett intyg.

Detta innebär att läkarna i ett våldtäktsmål har stor möjlighet att *påverka rättens inställning* till kvinnan och på sikt brottet som sådant.

Vad jag vill göra klart är att alla texter uttrycker värderingar, även de till synes neutrala. En upplevelse av verkligheten behöver inte vara mer objektiv eller opartisk än en annan. Verkligheten kan uppfattas från olika perspektiv, med samma rätt.

Synen på våldtäktsoffer i domstolen har tex i regel varit nedlåtande och ett korthugget intyg enligt en gammal mall får konsekvensen att denna syn konfirmeras – inget att orda om med andra ord. Men en text är alltid författad av någon, i ett visst syfte.

Detta innebär att om man ändå väljer att utesluta viktig information, så bör man tala om att man gör det och varför. Samtidigt tror jag att ytterligare ett steg måste tas, ett steg som också innebär *ett annat förhållningssätt*, nämligen att se "offret" som individ eller subjekt, vilket innebär att man agerar på ett nytt vis i visionen om ett bättre kvinnoliv och my-

ternas död. För när myterna raderas och upplöses öppnar sig ofta helt nya synfält och perspektiv. Och här är det våldtäktsoffrets verklighet som skall speglas.

Visionen går bortom det som finns här och nu. Den är gränsöverskridande och förmedlar att en förändring är möjlig. Det är viktigt att bekämpa myter och skapa visioner. Och när vi skapar visioner måste vi alla använda de medel vi har att tillgå i vår omedelbara verklighet, i vår vardag. Här har t. ex. läkarna en viktig roll att överföra sin kunskap i de intyg de regelmässigt skriver. Man kan inte utgå ifrån att rättens ledamöter känner till den senaste forskningen om våldtäktsoffer.

Ord speglar alltid, om än omedvetet, författarens syn på det hon skriver. Man skall inte överskatta läsarens kunskaper. Dessutom anser många offentliga skrivare att deras texter är sakliga och värderingsfria, att de beskriver verkligheten sådan som den är utan att tycka något själva. Att hålla en text på en abstrakt och generell nivå är ett bra sätt att hålla människor på avstånd eftersom verkligheten då blir avlägsen. De flesta människor har svårt att se sig själva i abstraktionens värld. Texten angår en inte för man kan inte känna igen sig. Den håller också tyst om allt som är mänskligt och nära. En abstrakt text kan t. o. m. vara ett hot mot våra liv eftersom vi inte ser att den i själva verket handlar om oss och *våra liv*.

### Evas fall

Jag tänker nu referera ett konkret intyg som jag vet att rätten tog starkt intryck av. Det var skrivet av en läkare till skadeståndsdelen i en våldtäktsrättegång. I stället för att konstatera att samlag ägt rum och att men kan uppstå i framtiden, vilket är det vanliga uttryckssättet, beskriver det här intyget kvinnans liv och personlighet i korthet, gärningen och till slut

.....  
*Här har tex läkarna en viktig roll genom att överföra sin kunskap i de intyg de regelmässigt skriver. Man kan inte utgå ifrån att rättens ledamöter känner till den senaste forskningen om våldtäktsoffer.*  
.....

konsekvensen av denna. Jag förstår att ett sådant intyg kräver mer tid men tycker ändå att man så långt möjligt skall ta sig den tiden för allas vår skull. Intyget är långt och lyder ungefär så här:

"Eva är en 25-årig kvinna, som studerar vid högskolan i Lund och bor på studentkorridor. Hon är uppvuxen i Mellansverige och har tre syskon. Uppväxtförhållandena var trygga och goda, men präglades av ekonomisk knapphet. Eva började tidigt förvärvsarbete vid sidan om skolarbetet. Hon har alltid haft goda betyg och gick ut gymnasiet 1975. Efter skolan har hon arbetat tre år utomlands. Senare har hon arbetat som mentalskötare på Sankt Lars Sjukhus. Hon har rest mycket, upplevt många olika sorters miljöer och träffat många olika sorters människor. Hon har haft två långvariga och djupa förhållanden med män. Sedan mitten av 70-talet har hon varit engagerad i kvinnorörelsen och har i Lund deltagit i Kvinnocentrums krisjourverksamhet, som bistår våldtagna och misshandlade kvinnor. I övrigt på fritiden ägnar hon sig åt sport- och friluftaktiviteter och hon har alltid varit fysiskt frisk.

Eva anser själv att hon fungerar väl i arbete, studier och i mellanmännsliga relationer. De problem hon haft tidigare har varit 'normala livsproblem', som hon kunnat klara av.

I augusti 1982 utsattes Eva för våldtäkt på ett vandrarhem i Stockholm. Genom felbokning hade en man givits nyckel till samma rum som Eva hade. Hon hade låst dörren från insidan och låg och sov när mannen kom in i hennes rum. Hon blev först inte särskilt rädd utan bad bara mannen ge sig av. När han inte gjorde så förberedde hon sig på att själv lämna rummet, men överfölls av mannen som kastade henne på sängen och tog struhtag på henne. Han upprepade sedan dessa struhtag vid flera tillfällen och han hade även samlag med henne. Till en början ropade hon på hjälp och försvarade sig fysiskt, men då mannens grepp om hennes hals dävid hårdnade, gav hon upp sitt motstånd eftersom det inte bara var lönlöst utan även farligt. I samband med detta upplevde hon en uppdelning av sin person i två 'en som låg på sängen och blev misshandlad och en som befann sig totalt vid sidan om'. Misshandeln pågick under en lång stund, möjligen flera timmar, innan Eva kunde komma undan och söka hjälp i vandrarhemmets reception. Hon berättade där vad som hade hänt och bad om hjälp att få kontakt med polis. Av någon anledning bistod man henne inte på denna punkt utan skaffade henne bara ett rum på ett

annat hotell. Det psykiska förlamnings- och chocktillstånd som Eva befann sig i under hela misshandeln kvarstod sedan under minst ett dygn, varför hon dåligt kan redogöra för vad som hände under påföljande dag. Hon minns bara att hon sökt kontakt med olika kvinnocentra. Först sent på eftermiddagen kunde hon få tag på en kvinna som följde henne till polisen för att rapportera det skedda.

Eva återvände till Lund och sitt korridorrum där. Det ovan beskrivna psykiska chocktillståndet håller gradvis på att släppa sitt grepp, men fortfarande känner Eva sig inte riktigt närvarande, har svårt att koncentrera sig och blir ibland stående mitt i en handling, som hon företar sig och kan inte fortsätta. Hon kan inte anteckna på föreläsningar och inte följa tråden i ett grupparbete. Parallellt med att 'den psykiska förlamningen' släpper, tränger sig ångesten på. Hon har svårt att sova, har mardrömmar och vaknar med ångest. Hon rycker till vid minsta ljud, speciellt när hon hör röster höjas eller människor som verkar hotfulla, blir hon panikslagen. Hon orkar inte umgås med andra människor, drar sig undan för sig själv och är samtidigt mycket rädd för att vara ensam. Hon känner ingen trygghet i sin bostad, något som förstärks av att denna starkt påminner om den lokal där övergreppet mot henne skedde.

Hennes psykiska status två veckor efter övergreppet präglas av att hon är spänd, trött, har ett mimikfattigt ansikte och en tonlös röst. Hon berättar sammanhängande och begripligt om vad som hänt, utan engagemang. Distansen till det hon talar om tycks tillkämpad. Hon ger bilden av en människa som fortfarande befinner sig i ett chocktillstånd och som anstränger sig till det yttersta för att fungera någorlunda normalt utåt, gå i skolan, äta, sova, tala etc., men som knappt klarar av detta.

Vid samtal ett par dagar senare var hon livligare i röst och mimik, mindre 'förstenad' men mer ångestladdad. Berättar att hon nu har gråtattacker och att hon börjar återuppleva det skedda, gång på gång.

Sammanfattande bedömning samt prognos: 25-årig kvinna, som hittills fungerat väl i studier, arbete och personliga relationer. Hon är stark, livserfaren och självständig och har väl förmått att klara upp de problem och kriser som hon mött hos sig själv och andra, hittills i livet. Nu har hon, för 17 dagar sedan utsatts för ett svårt trauma mot sin egen integritet: hon har blivit misshandlad och våldtagen i ett rum på ett vandrarhem, som hon själv låst från insidan och dit en

främmande man tog sig in med egen nyckel, som han fått av misstag. Hon blev svårt psykiskt chockad av övergreppet och då hon ej fick hjälp att kontakta polis omedelbart efteråt saknade hon sedan förmåga att ta denna kontakt på egen hand. Först många timmar efter övergreppet, när hon fick hjälp genom kvinnocentrum i Stockholm, blev det skedda rapporterat till polisen.

I dag, fungerar hon fortfarande mycket dåligt. Hon har svårt att sova och att äta. Hon klarar inte av umgänge med andra människor. Är samtidigt panikslagen inför att vara ensam. Hon rycker till vid minsta ljud och minsta tendens till hotfullhet från omvärlden får henne att reagera med rädsla. Hon kan inte koncentrera sig, har svårt att minnas och att hålla tråden och känner hela tiden en överväldigande trötthet, som gör att varje uppgift som hon måste företa sig känns henne nästan övermäktig. Hon beskriver känslor av hopplöshet, värdelöshet, framtidslöshet och skam. I kristimer befinner hon sig fortfarande i en sorts chockfas, i avtagande, där alltmera ångest dock tränger sig på, framför allt nattetid. Hon är i omedelbart behov av behandling i form av krisbistånd. Sådan behandling har redan inletts.

Då hennes psykiska resurser tycks vara goda kan prognosen för den psykiska hälsan vara god, vid rätt behandling. Reservationer på denna punkt måste dock göras eftersom den kränkning hon varit utsatt för mot sin person är av ovanligt allvarligt slag.

Klart är att hennes arbetsförmåga i dag är avsevärt nedsatt och att sjukskrivning på medicinska grunder hade varit motiverad om hon hade varit tvungen att fungera i ett ansvarsfullt yrkesarbete. Detta kan för Evas del betyda att hon möjligen inte kommer att kunna klara av sina studier inom beräknad tid. Även i framtiden får man räkna med den möjligheten att hennes arbetsförmåga periodvis kommer att kunna vara nedsatt och att hon kommer att kunna behöva psykiatrisk hjälp."

Ny kunskap kräver alltid nya uttryck. Feministisk kunskap gör det i allra högsta grad och det tycker jag det här intyget är ett bra exempel på. Verkligheten skall inte förskönas med ord. Om det är verkligheten det är fel på skall vi helst försöka förändra den varje dag – med alla till buds stående medel.

## Socialmedicinsk tidskrifts temanummer

### Prostitution nr 3/81

Ur innehållet:

Michael Fröling, Hanna Olsson: **Sammanfattande synpunkter på prostitutionens innebörder, orsaker, följder och omfattning**

Michael Fröling, Hanna Olsson: **Vad är prostitution? – Infallsvinklar, begrepp, definitioner och avgränsningar**

Rita Liljeström: **Den erotiska socialisationen**

Rita Liljeström: **Kollektiv könsmakt och den enskilda mannens vanmakt**

Michael Fröling, Lars Grönwall: **Brottsligheten kring prostitutionen**

Michael Fröling, Hanna Olsson: **Skiss till samlade åtgärder mot prostitutionen i Sverige**

Numret kan rekvireras från  
Socialmedicinsk tidskrift  
17283 Sundbyberg